

ARTICULUS III.

DE SENSU INTIMO, SEU PRIMO PARTICULARI CRITERIO VERITATIS.

44. Diversa ratio qua animus seipsum considerat, duplicem constituit *sensum intimum* sive *conscientiam*; *directam*, dum se suasque affectiones tamquam concretum quid et per modum unius apprehendit e. g. *dolentem*, *existentem*, etc. *reflexam* vero, dum easdem affectiones a se ceu subjecto separat et veluti formas quasdam ipsi tribuit, dum iudicat e. g. *Ego sum existens*, *volens*, *gaudens*, etc. ex quo patet utriusque conscientiae objectum: directae scilicet, sunt simplices apprehensiones; reflexae autem iudicia. De sensu intimo loquendo, intelligemus in posterum semper conscientiam *reflexam*, quae causaliter accepta ita definitur: *Vis animi nostri, qua reflectens super statum suum, se suasque actuales affectiones percipit.* Defendimus porro non probando, sed simpliciter tamquam quid per se notum asserendo, sensum intimum esse veritatis fontem circa *iudicia immedata* quae et *facta interna* et *veritates primitivae* dicuntur, non autem circa *veritates derivatas* seu *iudicii mediata*, quae ex primis illis ope legitimae ratiocinationis, in qua etiam suam firmitatem agnoscunt, deducuntur. Unde sequitur, sensum quidem intimum, istarum derivatarum cognitionum, sicut et caeterarum quarumcumque, dum actu in mente versantur, praesentiam nobis manifestare, quia scilicet animus est subjectum omnium nostrarum cognitionum; attamen non esse nisi in solis cognitionibus *internis primitivis* motivum seu rationem quare praedicatum illarum cognitionum conveniat subjecto. Hac distinctione principii manifestantis omnes cognitiones nostras, a motivo ultimo vel proximo certitudinis earum non facta, plerique philosophi ipsam evidentiam et prima rationis principia, ad intimum sensum tamquam ad primum vel proprium eorum motivum, revocarunt.

45. Iudicia, quae sunt objectum sensus intimi, absoluta certitudine gaudere manifestum est; ipsi siquidem immoderati sceptici huic interno testimonio refragari non audebant. Nihil enim est adeo immediatum et intrinsecum animo, quam ipse ejusque affectiones; cum subjectum cogitans, cogitatio et utriusque perceptio absolute identificentur, et unum idemque sint nobiscum qui cogitamus, existimus et utrumque percipimus. Omne igitur periculum illusionis ab intrinseco pro-

venientis abest, dum hujusmodi iudicia formamus; neque proinde potest dici tales perceptiones esse apparentias dumtaxat seu phaenomena, sicut vellent nonnulli impudentes Rationalistae sive potius Sceptici et Idealistae. Sed neque illusio ab extrinseco timeri potest; cum ope sensus intimi non de causa existentiae et affectionum nostrarum, sed de actuali utriusque praesentia iudicamus. Tandem ipsa negatione vel dubitatione affirmatur existentia nostra. Hinc lepide ac ingeniose S. Augustinus sic Academicos urget (1): *Sine ulla phantasiarum vel phantasmatum imaginatione ludificatoria, mihi esse me idque nosse et amare certissimum est. Nulla in his verbis Academicorum argumenta formido, dicentium: Quid si falleris? Si enim fallor, sum. Nam qui non est, utique nec falli potest.*

Ex dictis colligitur 1.º cognitionem existentiae nostrae esse veritatem primitivam non vero derivatam, ideoque argumentum illud Cartesii: *Cogito, ergo existo*, non habere vim logicae illationis: quod ulterius etiam ostenditur, ex eo quod in omni ratiocinio ad id instituto, ut ex affectionibus nostris existentiae cognitio eruatur, praemissae semper supponant quod esset probandum, et ex eo quod affectiones nequeant spectari tamquam effectus existentiae, ejus cognitionem non supponens; secus affectiones deberent spectari tamquam existentes in nihilo vel in subjecto mere possibili, quod repugnat. Neque potest dici cum Imre (2), ab affectionibus experimentalibus animum saltem excitari ad sui perceptionem, ut nempe valeat principium: *Omnia cum experientia, licet non ab experientia extrinseca.* Quomodo enim animus se nondum cognoscens, sentiet se nihilominus excitari ad sui perceptionem? nonne quaevis perceptio est actus vitalis?

Colligitur 2.º eandem cognitionem propriae existentiae animo essentialem esse et a quacumque alia cognitione independentem; cum enim animus sit sibi ipse immediate applicatus, vis ejus activa nequit egere ullo antecedente determinativo, quo veluti ex potentia transeat in actum. Deinde, si animus quandoque seipsum non sentiret, nunquam sensum *sui ego* acquireret; cum nunquam posset hanc cognitionem ut *suam* apprehendere, sibi que quem adhuc non cognosceret, tribuere. Inde infertur, quod et semper conscientia *directa* seipsum percipiat, et cum tali sensu *sui ego* creari debuerit.

(1) De civit. Dei. lib. II. cap. 26.

(2) *Metaph. purae*, tom. 2. part. 1. §. 3. et alibi.

46. Si opponeretur 1.º, sensum intimum non renuciare affectiones internas animi, quae accidunt e. g. in sanguinis circulatione aliisque actionibus continuis in corpus, nec ipsam perpetuam *sui ipsius* perceptionem; ergo non esse fontem veritatum internarum; respondemus: ista omnia et horum similia, quamvis sint actiones vitales, non fiunt tamen cum sensibili immutatione status animi, hoc ipso quod supponantur esse continuae et per modum cujusdam naturalis et necessarii habitus perfici; ergo de his nec possumus nec debemus reflexam conscientiam habere, cum sub reflexionem non cadant.

Urgent. Saepe affectiones animi etiam sensibiles et transeuntes non distinguimus, de ipsis dubitamus, causam et naturam earum non cognoscimus; ergo, etc.

Resp. ad duo priora; et hoc ipsum indicat sensum intimum vera renuciare, *conc.*, secus *nego*. Nam quando affectiones nostras non distinguimus, sensus intimus testatur nos confuse aliquid percepisse; quando de ipsis dubitamus, testatur nos debitam attentionem non posuisse, dum illae praesentes fuerunt. Quamvis confusionis et dubii diversae extrinsecae causae plerumque esse possint (1).

Ad 3.^m et 4.^m dico: haec non esse objectum sensus intimi; ipse enim manifestat existentiam affectionum, non autem unde proveniant, quomodo fiant aut in quo consistant.

47. Oppon. II.º Amentes, somniantes et recta ratione utentes saepe per sensum intimum decipiuntur: 1.º Putant se habere diversas affectiones, quas saepe non habent e. g. se vigilare, dolere vel dolorem esse in parte corporis laesa; cum tamen non vigilant frequenterque nulla causa doloris existit, et certum est aliunde, dolorem in animo, non in corpore laeso residere. 2.º Contradictoria nequeunt simul esse vera; sensus intimus oppositum videtur docere e. g. in affectionibus oppositis frigoris et caloris, aliisque similibus.

Resp. *Nego ant.* Ad 1.^m, *Dist.* Putant se habere af-

(1) Causa confusionis affectionum plerumque esse solet ipsa confusio externorum objectorum animum afficientium; sic confusio seu permixtio plurium rerum odoriferarum non nisi affectionem quamdam confusam, odoris poterit exhibere. Similiter dubium circa aliquam affectionem plerumque ab animi anxietate procedit, respicitque potius qualitatem affectionis, quam ipsam ejusdem existentiam, e. g. circa dolorem de peccatis plerumque dubitamus, non an exstet displicentia, sed an sit qualis esse debet, et ex motivo ex quo debet elici talis dolor.

fectiones, quas saepe non habent, occasionaliter acceptas, *conc.*; formaliter *nego*. Amentes, somniantes et qui vivida admodum phantasia gaudent, affectiones e. g. vigiliae, doloris aliasque, si formaliter spectentur, sive prout in mente sunt, revera habent etiam dum dormiunt. Verum tunc error versatur circa occasionem earum, quod scilicet putent actu existere e. g. vulnus in corpore vel objectum actu esse praesens, sicut in menti exhibetur; aut quod ex quadam judicandi consuetudine affectionem ipsam ad locum occasionis transferant. Ast cum de objecto, seu occasione affectionis a parte rei ejusque loco, non ex sensu intimo, sed aliunde judicare debeamus, patet errorem provenire tantum ex praepropero judicio et reflexionis defectu, qui corrigi nequit in amentibus et somniantibus, at in aliis ex ipsorum culpa oritur.

Ad 2.^m, Negamus contradictoria esse vera, vi testimonii sensus intimi. Nam ad veram contradictionem requiritur, ut sit affirmatio et negatio ejusdem de eodem sub eodem respectu; jam vero in quibusdam affectionibus, quas experimur, licet videantur contradictoriae esse, semper datur diversitas vel objecti vel modi vel actus. Quod autem spectat ad actiones objectorum externorum in corpus nostrum, licet hae forent, contradictoriae, mutatio tamen facta in corpore ejusque occasione affectio exorta in animo, est quid reale et positivum, etiam dum objecti actio in mera consistit privatione, uti forte accidit in frigore relate ad calorem. Similiter nulla est contradictio in eo, quod sensus intimus renunciet plures quandoque affectiones simultaneas esse in animo; neque enim affectiones istae, utpote simplices, se invicem excludunt, neque ullam partitionem aut physicam compositionem in animo supponunt. Unde corrui difficultas quae ita solet (1) urgeri; vel una affectio totum animum occupat, et nullus relinquatur locus pro simultanea aliarum affectionum existentia; vel partem dumtaxat animi, et tunc animus haberet partes, essetque quid compositum.

48. Opp. III.º Nulla ratio est, cur sensus intimus vera renunciet; vel si esset, oporteret haberi aliam conscientiam reflexam, qua constaret nos primum bene reflexisse et sic deinceps in infinitum, quod absurdum est; ergo, etc.

Resp. *Nego maj.* et rationem additam. Diximus (n° 45)

(1) Vide *Institution. Philosoph. Lugdunen. tom. 1. Logicae Dissert. 2. Cap. 1. Art. 4. §. 1. proposit. 1. in solut. difficultatum.*

rationem reflexam, ob quam vera sunt iudicia sensus intimi hanc esse, quod objectum perceptionis adeo cum ipsa identificetur, ut ne suspicari quidem prudenter liceat de veritate eorum iudiciorum. Haec autem ratio major est omni probatione et nullis adversariorum cavillis subrui potest. Falsum denique est, aliam requiri conscientiam reflexam; cum prima reflexio se ipsam quoque sufficienter manifestet, sicut sol et corpora et seipsum eodem splendore videndum praebet.

ARTICULUS IV.

DE RATIONE IN GENERE

49. Ratio pro ipsa mente percipiente et intelligente accepta, cum sit principium omnium cognitionum nostrarum, nequit esse fons veri a quocumque alio distinctus. Eam itaque nunc spectamus ut *nobilissimam animi facultatem, quae et rationales sumus et a brutis vel maxime distamus*. Sic porro considerata, plura constitutiva involvit; nos, caetera ad metaphysicam remittendo, et fundamentum, scilicet tendentiam invincibilem in verum supponendo, investigabimus quae proprie ad logicam pertinent, nempe 1° Vim universalis et abstracta percipiendi; 2° Relationem quarundam idearum immediate et mediate percipiendi; 3° Impulsum ad quaedam iudicia ponenda, quae mores et vitam sociale praesertim respiciunt.

Tendentiam invincibilem in verum posse absque probatione supponi, patet vel ex eo, quod si quis contenderet, rationem nostram nos *per se* in errorem ducere, talis et brutorum sorte contentus esse et omni veritatis inquisitioni valedicere deberet (1).

50. Mentem nostram gaudere facultate reflectendi et abstractendi, ac proinde ex ideis singularibus universales sibi efformandi, intima experientia luculentissime probat et de hoc nulla fit questio. Verum Nominales cum Abaelardo inter veteres, quos sequuntur ex recentioribus Hume, Berkeley a-

(1) Id optime urgeri quoque potest contra La Mennais qui in opere superius memorato non exhorruit asserere et pag. 41. *la raison nous ordonne de douter de tout; mais la nature le défend;* et pag. 100. *contraint de douter de tout et de lui-même, sa raison l'entraîne invinciblement dans le pyrrhonisme absolu; de sorte que la plus noble de ses facultés lui seroit une cause de mort.*

liique, universalis tantum *nomina* esse, non autem *ideas* dixerunt. Hobbes et Spinosae eas esse confusam dumtaxat plurium individuorum apprehensionem docuerunt. Beguelin vero, arbitrarios tantum seu chimaericos conceptus esse commentus est. Cum ipso sentire videtur Condillac, qui in sua logica genesim istarum idearum repetit ex limitatione mentis nostrae et ex necessitate plura eodem vocabulo exprimi, ubi quoque, ut sapienter in eum animadvertit D. De Bonald (1), confundens per summum nefas idearum universalitatem, seu summam unitatem, cum mera collectione individuorum et quacumque abstractione; ideas suas abstractas brutis etiam tribuere non dubitat; dum interim ideae universales etiam per abstractionem efformatae sunt nota certissima nostrae rationalitatis. Vide dicta (2) superius.

51. Primos de errore evidenter convinces vel ex eo tantum, quod intima experientia constet dum huiusmodi universalis vocabula proferuntur duos in mente nostra exoriri conceptus; quorum unus exhibet sensibilem vocis articulationem, alter significationem vocabulo subjectam; et quod sine huiusmodi universalibus vocabulis pleraeque enunciationes sensu destituerentur; nec non ex ingenti discrimine inter eum qui vocabula universalis intelligit et qui non intelligit.

Error Hobbes, et Spinosae corrui; comprehensio enim in his ideis determinatur per has, et non alias proprietates; ergo non est confusa. Unitas indivisibilitatis et immutabilitatis ejusdem universalis conceptus, quatenus nempe notae ipsum constituentis per modum unius *esse* spectatae, semper eadem remaneant utcumque individua mulentur, suadet ipsum ab eorum collectione esse independentem; quin imo, cum ideae huiusmodi omnem prorsus sensibilem imaginem excludant, et in ideis complexis seu collectivis e. g. *mundi, civitatis, exercitus*, etc. quamvis sint et ipsae quoad aliquid distinctae, semper aliqua sensibilis imaginis repraesentatio habeatur ac proinde quaedam apprehensio in confuso, patet illos conceptus seu potius simplicissimas notiones, non solum ab his toto genere differre, verum etiam esse opus solius dumtaxat intellectus. Extensio denique conceptus universalis est quidem indeterminata, utpote ad omnia etiam possibilia se porrigens; at val-

(1) Législatio. primit. liv. 2. chap. 20. Dissert. in fine.

(2) Parte 1. articul. 1. n. 3.

de differunt *indeterminatum et confusum*. Inadaequate tantum extensionem istam percipimus; infinita enim possibilia nequeunt comprehendi. At inadaequatus objective conceptus potest esse distinctissimus.

Beguelin et Condillac turpiter errant. Etenim licet sit in potestate et arbitrio animi, hunc potius quam illum conceptum magis minusve universalem, hoc potius prae illo modo efformare, semper tamen nequit concipere aliquid, quod vel rerum naturae vel intrinsecae possibilitati adversatur. Sic nunquam ideam e. g. *hominis* sine rationalitate, *lineae rectae* in orbem redeuntis poterit efformare, nec pro lubitu efficere ut pro diversitate comprehensionis non sit quoque diversa extensio.

52. Nec juvat opponere in subsidium Nominalium: universale non existit, ergo nequit concipi, ergo universalia sunt tantum *nomina*: etenim distinguimus antecedens; non existit, sicut apprehenditur, *conc.* quasi in individuis sub diversis proprietatibus non contineretur, *nego*. Cum quidquid existit, semper individuantibus proprietatibus gaudeat, patet non existere animal e. g. quod non sit nec bos, nec equus, etc. sed hoc non officit quominus mens, *sensum et vitam* per modum unius spectando, illud possit apprehendere velut quid commune pluribus cum fundamento in re.

Tandem ex eo quod in efformatione ideae universalis per abstractionem quaedam dumtaxat individua considerantur, non sequitur eam tantum ad illa se extendere, ac proinde non esse revera universalem. Nam aliquorum individuorum consideratio est requisitum dumtaxat, seu conditio, non autem objectum huiusmodi ideae, quae posita abstractione a notis individuantibus, statim acquirit extensionem illimitatam sese porrigentem ad omnia prorsus individua ejusdem naturae, contenta sub simplicissima unitate intellectualis conceptus excludentis omnem determinationem, quae a sensibilitate vel ab imaginatione solet conceptibus singularium objectorum, aut eorum collectionis admisceri.

ARTICULUS V.

DE VI RELATIONEM IDEARUM IMMEDIATE PERCIPIENDI, SEU DE PRIMIS RATIONIS PRINCIPIIS.

53. *Idem nequit simul esse et non esse; bis duo praebent quatuor*, etc. sunt principia rationis immediate evidētia et

a priori, quamvis esse aliquid immediate evidens et a priori latius ad invicem pateant, ut colligitur ex numero 39. et ex eo, quod ad hoc ut veritas aliqua sit a priori, sufficiat naturam subjecti requirere aut respuere tale praedicatum.

Principia prima rationis sunt opus immediatum intellectus, nobilissimae scilicet portionis nostrae rationalitatis et fundamentum earum cognitionum, quas ope legitimae ratiocinationis aliisque adminiculis acquirimus. Nisi enim eorum certitudo perspecta haberetur, omnes scientiae nutarent, ideoque illa mentibus nostris provide impressa fuerunt a natura tamquam faces, quae cetera suo splendore detegerent, sicut ait Pallavicinus (1). Hic autem non abs re erit advertere discrimen inter *principia* et *axiomata*, quod sapienter innuit Stewart (2), ubi observat, per *principium* proprie intelligi *datum* quoddam (sive fuerit factum sive hypothesis) ex quo deducitur series ratiocinationum, quarum rectitudo formalis nunquam compensare potest illius dati falsitatem: per *axioma* vero illas veritates elementares intelligimus, sine quibus progressus in ratiociniis foret impossibilis, e. g. *Quae conveniunt uni tertio* etc. A principiis itaque demonstrationum *materialis* veritas, ab axiomatibus *formalis* dependet; quamvis in quaestionibus maxime abstractis axiomata nonnunquam principiorum vices gerant. Confer dicta alias (3).

54. Principia haec absolute certa esse, per se patet; nec revera potest probari, sed simpliciter declarari. In primis animus, inspecta natura subjecti et praedicati eorum, ad sic et non aliter judicandum, licet invitus, naturaliter impellitur; ea, quocumque idearum examine peracto, semper eandem firmitatem refinent, nulla temporum vicissitudine oblitterantur, mediis in praesudiciis, pravis opinionibus, aliisque animi nostri inordinatis affectionibus, quocumque demum tempore vitae, aequae ad assensum animum rapiunt: haec autem omnia licet, ut dictum est, stricte non probent, adeo tamen vehementer eorum principiorum realitatem suadent, ut si quis de ipsis vellet etiam subdubitare, gravissimam propriae rationalitati violentiam inferret.

Quae in contrarium opponi solent, sunt mera sophismata; nec nisi exercitii gratia potest objici, in primis directe; falsa esse praesertim aliqua eorum principiorum. Deinde in-

(1) *De bono* cap. 74.

(2) *Elem. de la phil de l'Esprit hum.* tom. 3. chap. 1. sect. 1.

(3) *Parte 1. Articul. 4. n. 27.*

directe ex limitatione mentis nostrae, et aliunde id ipsum potest quis contendere.

55. Dicunt itaque primo. Principium identitatis: *Quae conveniunt uni tertio*, etc. falsum esse scimus ex fide; nam Personae divinae conveniunt cum Natura divina, et tamen non conveniunt inter se.

Resp. *Dist.* sensum axiomatis: *Quae conveniunt*, etc. sub eo respectu sub quo conveniunt uni tertio, *conc.* sub omni prorsus respectu, *subdist.* si comparatio fuerit adaequata, *conc.* si tantum inadaequata, *neg.*; ad veritatem hujus axiomatis non est opus, ut convenientia duorum uni tertio sit semper adaequata et sub omni respectu, dummodo illatio mutuae convenientiae non excedat convenientiam cum uno tertio. Haec inadaequata convenientia locum habet etiam in casu praesenti. Nam Personae divinae, sub quo respectu conveniunt cum Natura divina, conveniunt etiam inter se, scilicet quod habeant unam eandemque Naturam: in Personis vero utpote relative oppositis non identificantur ad invicem; ergo neque conveniunt; ergo distinguuntur ad invicem.

Dicunt iterum: in mundi creatione omnia ex nihilo facta sunt, ergo falsum est principium: *Ex nihilo nihil fit*.

Resp. *Dist.* sensum: ex nihilo, tamquam ex subjecto nihil fit, *conc.* ex nihilo, seu a nihilo tamquam termino nihil fit; *subd.* virtute finita, *conc.* infinita, *neg.* Verissimum est, quod nihilum nequeat esse subjectum alicujus actionis, velut e. g. marmor fit subjectum statuae, cum significet privationem sive potius negationem omnis rei; potest tamen esse terminus *a quo*, id est, potest aliquid de simpliciter *non esse*, transferri ad *esse*, sed virtute tantum infinita, cum inter *esse* et simpliciter *non esse* infinita adsit distantia, sicut alibi videbimus.

56. Quae ex limitatione rationis nostrae possunt opponi innuimus n.º 42; hic addimus tantum, quod rationem nostram, esse essentialiter finitam duo significet: 1.º defectum ulterioris perfectionis, quatenus necessario debeant esse plura, quae ejus vim cognoscendi excedunt, non autem quatenus ad nulla prorsus sese extendit. Etenim hoc ipso quod sit finita, habet proportionem ad cognoscenda saltem ea quae sunt finita: 2.º finitam dici rationem nostram ad discrimen rationis infinitae, non autem quasi differentia haec negativa esset quoddam constitutum reale et positivum essentiae rationis nostrae; cum essentia sita sit semper in aliquo positivo, a quo etiam metimur vires cujuscumque entis. Hinc patet,

quid foret respondendum objicienti, quod limitatio nostrae rationis, utpote essentialis, debeat esse causa erroris in omnibus.

57. Opponunt demum. Ut principia rationis essent absolute certa, deberet mens percipere relationem idearum realem; atqui hoc fieri nequit; 1.º quia nemo certus est, res tales esse in se, quales sunt in ideis; 2.º quia ipsam idearum naturam ignoramus.

Resp. *Dist. m.º* deberet, etc. realem formaliter, *conc.* objective, *subdist.* reflexe, *conc.* directe, *neg.*; et ex opposito distincta minore, dico, principia, de quibus sermo, esse abstracta et a rerum existentia praescindere; hinc ut absolute certa dicantur satis est, si mens deprehendat relationem idearum formaliter realem, id est, qualis datur inter ipsas ideas. Quia vero in hisce principiis semper de subjecto aliquid enunciatur, quod pertinet ad ejus essentiam patet reflexe etiam objectivam realitatem adesse; sic ex quo in abstracto certus sum, totum esse sua parte majus, recte infero etiam a parte rei nullum existere totum, quod non sit sua parte majus. Ideae universales, quas haec principia involvunt, praescindunt ab existentia rerum; ergo in ipsis sola relatio formaliter realis attenditur. Falsum quoque est, non posse aliquem certum esse, res tales esse sicut in ideis exhibentur; hoc enim praestat debita sensuum ad observandum applicatio. Pariter non est opus, ad relationes idearum recte apprehendendas, cognoscere idearum naturam, hoc est, in quanam sitae sint, quomodo in animo recipiantur, aut quamnam originem habeant.

Urgent: omnes ideae nostrae a sensibus pendent; ergo etiam principia ista erunt experimentalia et a posteriori: principia autem a posteriori absoluta certitudine non gaudent.

Resp. *neg.*, vel *trans. antec.* et *neg. conseq.* Transmittimus antecedens; licet enim omnes ideae a sensibus remote penderent, duplex nihilominus principiorum genus admittendum foret: sic quamvis e. g. idea totius et partis, non nisi ope sensuum acquireretur, excessus tamen totius supra partem solo intuitu relationis idearum cognoscitur [1], non vero ab experientia et inductione desumitur, sicut accidit in principiis a posteriori: ergo etiam universalitas, necessitas et veritas illius principii non pendet ab experientia, sicut vellent Kantiani. Falsum tamen est, omnem ideam ab experientia sen-

[1] Vide superius dicta, loco in praecedenti nota indicato.

suum pendere, ut post Loke contendunt omnes Sensistae; nam idea nostri ego, ut vidimus n° 45, ideae quoque veri, boni, honesti, justii, etc. in genere, nulla prorsus ratione a sensibus pendent; quin imo (quod dictum sit contra Materialistas) ipsae ideae universales per abstractionem factae sunt opus solum intellectus et non nisi occasionem remotam a sensibus repetunt, ut ex earum genesi et ex n° 51 et 52 luculenter colligitur. Quod diximus de ideis veri, boni, etc. in Psychologia probabitur; hic vero juvat dumtaxat advertere subdolum agendi rationem hujusmodi Sensistarum, qui licet aequae Cartesianorum ac Peripateticorum placita omni conatu respuere atque ipsam docendi methodum prorsus convellere aditantur, principium tamen illud scholae peripateticae, nihil est in intellectu, quod non fuit in sensibus, suum fecerunt, vehementerque adamarunt; non alia sane, ut videtur, ratione nisi ut terribili materialismo (quod intellige de Sensistis malae fidei) facilem aditum aperirent; unde etiam ortum suum agnoverunt nefanda systemata, omnes animae nostrae facultates ad sensibilitatem et hanc ipsam ad variam corporis organisationem, nervorumque ac fibrillarum motum reducentia: sed de hoc alias.

ARTICULUS VI.

DE VI RELATIONEM IDEARUM MEDIATE PERCIPIENDI, SEU DE CERTITUDINE CONCLUSIONIS

58. In omnibus ratiociniis, quibuscumque propositionibus coalescant, formalis veritas conclusionis a principiis identitatis et discrepantiae dependet; materialis autem a natura propositionum in se desumenda erit. Si enim ambae praemissae in se spectatae fuerint a priori, erit quoque materialis veritas conclusionis a priori e. g. totum est majus sua parte; atqui genus est totum, species sunt partes; ergo genus est majus qualibet specie sua: tale ratiocinium vocatur purum. Mixtum erit quando alterutra praemissarum fuerit a posteriori et tunc conclusio, materialiter spectata, erit quidem metaphysice, sed hypothetice tantum certa e. g. figura habens quatuor latera aequalia, est quadratum; atqui haec tabula habet quatuor latera aequalia; ergo est quadratum: cum minor sit experimentalis, in hypothesi tantum ejus veritatis intrinsece repugnabit, ut haec tabula non sit quadratum. Ratiocinium empiricum constituunt ambae praemissae a posteriori

e. g. in terram projecta semina fructum adferunt; atqui nunc projiciuntur semina in terram; ergo fructum adferent: conclusionis veritas materialis non excedet physicam certitudinem praemissarum. Idem dicatur de conclusione, si utraque aut alterutra praemissarum foret probabilis tantum.

Prima et ultima ratiociniorum denominatio, pendet a distinctione judiciorum, seu cognitionum nostrarum in empiricas et rationales stricte tales seu puras, quae a sola mente, ut rationali, efformantur et etiam a simpliciter intellectualibus solent discriminari. Ad intelligendos autem philosophos, praesertim germanos, advertendae sunt quoque aliae cognitionum divisiones in analyticas et syntheticas, theoreticas et practicas etc. quae omnia non sunt confundenda cum ratione theoretica et pura a Kant invecta, diversisque formis intellectualibus quas categorias nominat et de quibus alibi loquimur. Itaque philosophi hujusmodi judicia seu cognitiones vocant simpliciter intellectuales e. g. circa genera et species, easque a pure rationalibus, quae in Mathesi e. g. versantur circa aequalitatem linearum, angulorum, etc. distinguunt: quatenus illae supponunt aliquod fundamentum in praecedentibus perceptionibus sensibilibus vel empiricis, istae autem nequaquam, suntque pure rationales. Analyticae dicuntur cognitiones, in quibus ex ipsa analysi subjecti eruitur ratio tribuendi illi praedicatum; syntheticae e contra, quando velut ab extrinseco praedicatum adjicitur subjecto; ideoque analyticae cognitiones sunt semper a priori, syntheticae a posteriori: unde falsitatis arguitur nonnullorum doctrina a Kant mutuata, dari scilicet aliquas cognitiones a priori, quae tamen sunt syntheticae e. g. $7 + 5 = 12$, mundum habere initium, in mutationibus corporeis nullam materiae partem perire, etc. non enim, sicut adversarii fieri supponunt, in primo judicio convenientiam detegimus per successivam additionem numerorum $7 + 1 + 1 + 1$, etc. sed ex ideis numeri 7 et 5 jam efformatis et ad invicem collatis aequalitatem cum 12 inferimus; sicut nec per additionem alicujus extrinseci conceptus, sed ex natura contingentiae mundi, ipsum debere habere initium, et ex natura perfecti interitus seu annihilationis, ad quam praestandam mutationes viresque corporum minime sufficiunt, nullam partem materiae in permutationibus rerum corporearum revera perire detegimus. Illa judicia cognitiones theoreticae vocantur, quae solum veritatis intuitum pro objecto habent e. g. Existit Deus; practicae vero, quae operationem respiciunt e. g. Deus est colendus: unde etiam ra-